4. Зорівчак Р. П. Реалія як компонент національно-культурного контексту : перекладознавчий аспект / Р. П. Зорівчак //Славянские языки в свете культуры: сборник научн. статей. – М. : ООО «Темп», 2006. – С. 27–49.

5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад./ Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львівському держ. ун-ті, 1989. – 215 с.

6. Невинна К. Переклад реалій (на прикладі твору Ю. Андруховича «Дванадцять обручів») / К. Невинна// Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. – 2011. – № 1. – С. 101–110.

7. Hrabal B. Obsluhoval jsem anglického krále/B. Hrabal. – Praha : Mlada fronta, 2012. – 264 s.

8. Slovník české frazeologie a idiomatiky/ František Čermák a kol. – Praha : Academia, 1983–1994. – D. 1–4.

9. Slovník spisovného jazyka českého: V 8 d. – 2. nezměnené výd./ [věd. red. J. Bělič]. – Praha : Academia, 1989. – D. 1–8.

Погрибна Т. А. Реалии как этнокультурные маркеры в художественном тексте и их перевод.

Аннотация

В статье исследуются функционально-прагматическе факторы употребления реалий в художественном произведении, анализируются основные приёмы передачи реалий как социокультурных и этноспецифических элементов чешской картины мира, изучается уровень соответствия передачи коннотативной национально-маркированной информации в переводе на украинский язык.

Ключевые слова:*реалия, коннотативная национально-маркированная информация, этнокультурный маркер, художественный текст.*

Pohribna T. A. Realities like ethnocultural descriptors in the literary text and its translation.

Summary

The article investigates the functional and pragmatic factors the use of the realities in a work of literary, analysis the main methods of transmission realities as socio-cultural and specific elements of the Czech view of the world, studies the level of compliance of transmission the connotative national-marked information translated into Ukrainian.

One of the conditions of interpretation of a literary text is a deep understanding of the work in ethno-cultural plane, reality is an integral part and an important component of background knowledge. This study examines ways of reproducing the Czech reality as culturally marked word means Ukrainian language, studies problems of translatability realities as specific components literary text, discovers translator's tricks of transmission realities, including transcription and transliteration, descriptive paraphrase, interlingual transposition on the connotative level contextual explanation of reality, search Ukrainian equivalent of the same values that are fully allowed to keep Czech ethnocultural information when it is translated into Ukrainian.

We seen prospects for further research in the study and analyzing ways of reproduce in the Ukrainian other specific language components of original text.

Key words*: reality, connotative national-marked information, ethnocultural descriptor, translation of realities, artistic text.*

УДК 811.161.2.373

Поздрань Ю. В.,
аспірант Інституту української мови НАН України,
викладач кафедри мовознавства
Вінницького національного технічного університету
E-mail: yuliapozdran@ukr.net

«РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК» ЗА РЕДАКЦІЄЮ А. Ю. КРИМСЬКОГО ТА С. О. ЄФРЕМОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕРЕКЛАДНИХ СЛОВНИКІВ XX–XXI СТ.: ОФІЦІЙНИЙ СТАТУС ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА КРИТИКА

У статті визначено офіційний статус «Російсько-українського словника» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова у лексикографічному процесі XX–XXI ст.; проаналізовано проблему використання цього словника як джерела лексичного матеріалу у знакових російсько-українських словниках XX–XXI ст.; встановлено наслідки впливу радянської влади на процес укладання перекладних словників.

Відзначено повернення «Російсько-українського словника» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова як джерела до сучасного лексикографічного процесу в Україні.

Ключові слова:*перекладний словник, джерельна база словника, лексикографічне джерело.*

Українське словникарство початку XX ст. відіграло важливу роль у процесі національного самозбереження, оскільки укладачі словників дбали про відбиття питомих особливостей української літературної мови, про її захист від чужомовних впливів. Того часу серед інших словників яскраво постав «Російсько-український словник» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова (далі – РУС), що був надзвичайно багатим зібранням питомого українського лексичного матеріалу XIX–XX ст. Як стверджував Ю. В. Шевельов, «такий словник – це рамки літературної мови даного часу і старт її дальшого розвитку» [9, с. 34]. Однак нормалізатори української мови XX ст. від влади мали інший погляд на цю лексикографічну працю.

1934 р. була опублікована «Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології», де низка пунктів стосувалася словників: «У цілому вся дотеперішня словникова продукція ... свідчить про несумісне з поглядами пролетаріяту методологічне настановлення деяких наукових робітників, в основі своїй буржуазно-націоналістичне, що виявляється в штучному вигадуванні спеціяльно для словників наццемівського типу слів, тенденційному підбиранні українських слів та цитатного матеріялу, де відбивається ідеологія ворожих радянській країні класів» [7, с. 145].

Зважаючи на політичну ситуацію 30-х рр. в Україні та насаджування псевдонаукових принципів у лексикографії, спрямованих на максимальне зближення російської й української мов, після виходу у світ перших трьох томів РУС був розцінений як непридатний для використання через проявлені «буржуазно-націоналістичні тенденції», спрямовані на відрив української мови від російської, що зумовлює **актуальність** порівняльного дослідження РУСа з іншими російсько-українськими словниками XX–XXI ст.

Дослідники, закономірно, приділили увагу з'ясуванню впливу російської мови на українську й відображенню результатів цього впливу у перекладних словниках. Зокрема, П. Й. Горецький, А. А. Москаленко, Л. С. Паламарчук проаналізували російсько-українські словники 1937 р., 1948 р. й 1969 р. у загальних рисах та в окремих деталях порівняли їх із РУСом. Однак поза увагою мовознавців залишилася проблема використання лексичного матеріалу РУСа у російсько-українських словниках XX–XXI ст., що дасть змогу встановити якісну відмінність цих словників і визначити формальний та неформальний статус РУСа в українській лексикографії.

Метою дослідження є визначення формального статусу РУСа у лексикографічному процесі XX–XXI ст. та його впливу на принципи укладання російсько-українських словників 1937 р., 1948 р., 1969 р., 2003 р. й 2011–2014 рр. Для реалізації мети передбачено розв'язання таких **завдань:** виявлення інформації про РУС як джерело лексичного матеріалу у критичних статтях, проспектах словників, передмовах та списках використаних джерел російсько-українських словників XX–XXI ст.; простеження критики використання лексики, зафіксованої у РУСі, у цих словниках.

1937 року був опублікований «Російсько-український словник» за редакцією С. І. Василевського і Є. М. Рудницького (далі – РУС-1937). Його методологічна основа була прямо протилежною засадам творення РУСа, оскільки передбачала послідовне калькування російської лексики, й тому офіційно РУС не увійшов до списку джерел цього словника. Як зазначає Ю. В. Шевельов, «виразно видно, що впорядники найбільше дбали за те, щоб виключити всі «класові ворожі» слова, але не проминути слів «революційних» … Де була найменша змога, вони вибирали (або впроваджували) слова, близькі до російських, лишаючи поза межами словника ті синоніми, що могли б збити їх з накресленого шляху. Це було тим легше зробити, бо впорядники взагалі уникали синоніміки, щоб у споживача, боронь Боже, не творилося враження, що українська мова може бути багатшою на слова і семантичні відтінки, ніж російська» [10, с. 204–205]. Це підтверджують результати нашого порівняльного дослідження:

РУС	РУС-1937
Возмуще́нный – 1) и 2) скаламу́чений, сколо́чений, зби́тий, збаламу́чений. (См. **Возмуща́ть** 1 и 2); 3) (негодующий) обу́рений; 4) збунто́ваний, збу́рений, збаламу́чений, сколо́чений, повста́лий, пі́дня́тий, зворохо́блений.	**Возмущённый –** 1) обурений, -а, -е; 2) підбурений; 3) збурений.
Головокруже́ние – за́крут у голові́ , за́ворот у голові́ , головокру́ття, запа́морока.	**Головокружение** – запаморочення.
Доста́точно – дово́лі, до́сить, удо́сталь, удо́стач, удоста́чу, доста́тн(ь)о, подоста́тком, (провинц.) до́ста, уво́лю.	**Достаточно –** доволі, досить, удосталь.
Нераде́ние – недба́льство, недба́лість (-лости), недба́ння́ (-ння́), ле́дарство.	**Нерадение, нерадивость** – недбальство, -ва, недбалість, -лості
Приё́мыш – 1) (воспитанник) годо́ванець, годо́ваник, (о девочке) годо́ванка, годо́ваниця; прийма́к, при́ймит, прийма́чка, ум. приймаче́нько, приймача́ (-ча́ти); 2) (зять, принятый в дом) прийма́к, при́ймит.	**Приёмыш** – годованець, -нця; (*жен. род*) годованка, --ки.

Однак РУС-1937 також був затаврований як буржуазно-націоналістичний словник у зв'язку з політичними переслідуваннями його укладачів.

Наступним етапом лексичного уподібнення української мови до російської став «Русско-украинский словарь» за редакцією Л. А. Булаховського, М. Я. Калиновича, М. Т. Рильського 1948 року (далі – РУС-1948). Варто зазначити, що обговорення першого тому РУСа-1948 викликало істотні зауваження щодо принципів його укладання. У зв'язку з цим у вересні 1940 р. було створено Урядову редакційну комісію для редагування російсько-українського словника, до складу якої включили й А. Ю. Кримського. У процесі роботи Комісії було багато ускладнень. Між А. Ю. Кримським та М. Я. Калиновичем, під керівництвом якого було складено РУС-1948, виникли категоричні розходження щодо основних методологічних засад побудови словника. У листі до Голови Урядової редакційної комісії Ф. А. Редька від 4 травня 1941 р. А. Ю. Кримський заявляє: «я рішуче і безповоротно виходжу із складу комісії, бо не маю вже сил, фізичних навіть, виносити тую шкоду, яку мені завдають тії засідання. Словник складено не попросту в обрусительному дусі (це було б ще півбіди): складено його із свідомим напрямом систематично покалічити нашу мову, спотворити й перекрутити її структуру. А в державній комісії калічники нашої мови, автори цього антинаукового й тенденційно шкідливого «російсько-російського» словника, засіли не на лаві підсудних у характері провинників, ба на лаві суддів, з правом вирішальних голосів ... Я рішуче бажаю бути непричетним до цього словника, а тим самим і не відповідати морально за будь-які його лексичні і, надто, морфологічні факти» [3, с. 5].

Попри те, що у передмові РУСа-1948 укладачі стверджують, що під час добору лексичного матеріалу до української частини реєстру вони мали на меті охопити «лексику, фразеологію і граматичну будову сучасної української мови ... якнайповніше використати живу мову народних мас УРСР і українську мовну спадщину для збагачення сучасної літературної мови їх лексичними і фразеологічними скарбами» [РУС-1948, с. XIII], основні принципи його укладання були зорієнтовані на зовнішню подібність слів, калькування, скорочення синонімічних рядів або їх повну відсутність, відсунення на другу позицію питомих українських відповідників, які часто подаються з ремарками *заст., діял., обл.,* вилучення значної кількості лексики, поданої у РУСі, про що свідчать результати нашого порівняльного дослідження:

РУС	РУС-1948
Боро́ться – 1) змага́тися з ким-чим (*или* проти ко́го) за що, боро́тися з ким , чим, войд(т)ува́тися з ким , борі́ка́тися з ким , (*стойко*) обсто́ювати за що ; 2) (*шутя, играя*) боро́тися, борушка́тися, борю[і]ка́тися.	**Бороться** боротися; *(состязаться – обычно)* змагатися.
Брю́ки – штани́ (*ум.* штанці́), ногавки́ (*гал.*), спо́дні (*гал.*), (*узкие немецкие*) гала́нці. **Брю́ки** *на выпуск* –	**Брюки** брюки (*род.* брюк); (*обычно – штаны*) штани, -нів.

штани́ пове́рх халя́в.	
Брюне́т – чорня́вий (*ж.* -ва), чорня́вець, чорня́вчик (Неч.-Лев.), (*ж. р.*) чорня́вка, (*шутл.*) чорну́ха.	**Брюнет** брюнет, чорнявий, -вого; **-ка** брюнетка, чорнява, -вої.
Ве́жливость – уві́чливість, звича́йність, почти́вість, учти́вість, че́мність, ґре́чність.	**Вежливость** ввічливість, -вості; чемність, -ності.
Ве́рхний – горі́шній, ве́рхній, ви́шній; (*об одежде, слое земли*) пове́рхній.	**Верхний** верхній; *(прям. – находящийся вверху - ещё)* горішній.
Взаи́мный – обопі́льний, зобопі́льний, взає́мний.	**Взаимный** взаємний.
Вибра́ция – вібра́ція, дрижа́ння, колива́ння.	**Вибрация** *физ., муз.* вібрація.
Дебоши́рить, дебоши́рничать – бешкетува́ти, дешпетува́ти, галабу́рдити (*гал.*), гармидерува́тися, шурубу́рити.	**Дебоширить, дебошничать** дебоширити, бешкетувати.
Дру́жеский, дру́жественный – при́язний [При́язні відно́сини], при́ятельський, заприя́знений, дру́жні[и]й.	**Дружественный** дружній.
Ко́фе (*растение, плод, напиток*) – ка́ва.	**Кофе** кофе (*нескл.*), кава.
Нелюди́мый – 1) відлю́дкуватий, відлю́дний, вовкува́тий; 2) (*безлюдный*) безлю́дний.	**Нелюдимый** 1) відлюдний, відлюдькуватий, нелюдимий; (*безлюдный*) *уст.* безлюдний.
Ненатура́льный – ненатура́льний, неприро́дни[і]й, (*искусственный*) шту́чний, (*деланный*) ро́блений.	**Ненатуральный** ненатуральний.

За словами укладачів РУСа-1948, під час добору матеріалу до української частини реєстру ними «керувало переконання, що в словнику не повинно бути місця суб'єктивним смакам, індивідуальним симпатіям і звичкам, штучним, нарочито вигадуваним словотворам, ким би вони не допускалися, – всьому цьому наносному шарові, що затемнює і спотворює мову народних мас і мову науки і високої художньої творчості» [РУС-1948, с. XIII]. Однак порівняльна таблиця підтверджує, що під «наносним шаром» розумілися всі ті індивідуальні особливості, що відрізняли українську мову від російської й перешкоджали їх зближенню.

Це доводить і дослідження студентки Національного університету «Києво-Могилянська академія» О. Дмитришиної, яка у своїй курсовій роботі підрахувала, що на літеру «В» академічний словник 1924–1933 рр. перекладає російське слово синонімічним рядом у 3591 випадку, тоді як одним словом – у 615 випадках. Натомість словник 1948 р. застосовує протилежний принцип: 3131 російське слово перекладає одним українським, а синонімічний ряд подає тільки для 820 слів. Крім того, у межах тієї ж групи слів у словнику 1924 р. жодного разу не застосовано калькування як способу перекладу російського слова, тоді як в українській частині словника 1948 р. скальковано 497 російських слів [4]. Самі укладачі РУСа-1948 стверджували, що «з твердим усвідомленням однакової згубності місцевого націоналізму і безрідного космополітизму ми доклали і докладаємо всіх зусиль, щоб остаточно викоренити всілякі рештки зловмисного засмічення української мови і штучного відриву її від братньої російської» [1, с. 8].

За таких умов М. Я. Калинович не використав РУС як джерело лексичного матеріалу, а навпаки, різко засудив його: «видані шість випусків цього словника непридатні для користування, бо в них проявлені відверті буржуазно-націоналістичні тенденції» [РУС-1948, с. XIII]. Укладачів і редакторів РУСа М. Я. Калинович звинувачує у тому, що вони, мовляв, «всіляко ігнорували спорідненість і взаємозв'язок російської та української мов. З української частини словника вони витравляли слова, тотожні з російськими, вводячи замість них спотворені терміни, архаїзми і вигадані, ніким не вживані слова, чужі живій мові українського народу, мові радянської преси і художньої літератури» [РУС-1948, с. XIII].

На думкуЮ. В. Шевельова, російсько-українські словники 1937 р. і 1948 р. «не мають жадної вартости, бо складені спеціяльно для русифікації української мови і не використовують багатства народних говірок і літературної мови, а натомість штучно підганяють українську мову до норм і звичок російської мови» [10, с. 69]. Однак РУС-1948 протягом тривалого часу був настільною книгою кожного літературного працівника, він «характеризується настановами на сувору, однозначну нормативність, на встановлення у багатьох випадках єдино можливої норми» [6, с. 20].

Він остаточно завершив справу, започатковану РУСом-1937 з «очищення лексичного складу української мови від різного роду перекручень і взагалі вигадок окремих осіб» [6, с. 228] і сприяв нівелюванню авторитету РУСа та його укладачів в очах пересічних користувачів. Таким чином, тавро буржуазно-націоналістичного словника, непридатного для використання, закріпилося за РУСом на довгі роки і призвело до витіснення його на периферію української лексикографії і фізично, й інтелектуально.

Наступним періодом у розвитку двомовної лексикографії став тритомний «Російсько-український словник» за редакцією С. І. Головащука 1969 року (далі – РУС-1969), який, на думку дослідників, мав низку переваг порівняно з РУСом-1948. Зокрема, Л. С. Паламарчук відзначає, що «уточнення перекладу багатьох реєстрових слів у тритомному словнику йшло по кількох лініях: і додаванням нових відповідників, і розширенням синонімічних рядів еквівалентних слів (а якщо доцільно, то й скороченням цих рядів), і уважним підходом до порядку розміщення українських відповідників. Як правило, в розгляданому словнику першим стоїть найуживаніший український еквівалент, а далі подаються рідше вживані відповідники, тобто слова, дещо віддалені семантично, або ж стилістично чи жанрово обмежені, лексеми-кальки й запозичення» [5, с. 85].

Розміщення перекладних еквівалентів у словниковій статті відповідно до традицій слововживання, а не вказівок влади свідчить про намагання укладачів РУСа-1969 побудувати словник на наукових засадах. Однак, попри це, повністю викоренити зі словника скальковану лексику не вдалося. На сторінках РУСа-1969 можна простежити протистояння української та російської мов, що іноді «увінчувалися почесною перемогою, а іноді – лише дипломатичним компромісом чи й зовсім невиправданою здачею позицій» [8, с. 472].

З огляду на це, вважаємо, що укладачі РУСа-1969 змушені були під тиском зовнішніх обставин продовжувати традиційну на той час практику критикувати РУС й не використовувати його як джерело українського лексичного матеріалу: «Основною хибою цього словника було те, що в ньому бракувало багатьох російських слів, насамперед лексики радянського часу; крім того, для нього характерними були архаїзація української літературної мови, наявність багатьох діалектизмів, недостатнє семантичне і стилістичне розмежування українських відповідників, наведених до російського слова, і т. ін.» [РУС-1969, с. XV].

Розвиток перекладної лексикографії в Україні пожвавився наприкінці XX – на початку XXI ст. У світ вийшла значна кількість російсько-українських словників різного обсягу, які почали орієнтуватися на актуалізацію питомих українських відповідників до російських слів, винесення на їх перше місце у перекладній частині словникової статті. Однак, проаналізувавши списки джерел «Російсько-українського і українсько-російського словника» за редакцією Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, С. В. Шевчук 1995 р.; «Нового російсько-українського словника-довідника» за редакцією С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, К. В. Ленець, Л. О. Пустовіт 1999 р.; «Практичного російсько-українського словника: найуживаніші слова і вислови» за редакцією Ф. А. Непийводи 2000 р.; «Російсько-українського словника» за редакцією О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк 2002 р.; «Російсько-українського словника» І. О. Анніної, Г. Н. Горюшиної, І. С. Гнатюк, В. В. Жайворонка та ін. 2003 р.; «Новітнього російсько-українського словника» уклад. Т. В. Ковальової, Л. П. Ковриги 2004 р.; «Сучасного російсько-українського, українсько-російського словника» М. Г. Зубкова 2005 р.; «Російсько-українського та українсько-російського словника в одному томі» за ред. В. Т. Бусела 2008 р., ми з'ясували, що РУС не був включений до списку лексикографічних джерел цих словників.

Офіційно як джерело лексичного матеріалу РУС використали І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, В. В. Жайворонок, І. О. Анніна, В. Л. Іващенко та ін., вибудовуючи українську частину нового «Російсько-українського словника» у 4-х томах, який вийшов у Інституті української мови НАН України у 2011–2014 рр. (далі – РУС-2011-2014): «традицію, закладену в словнику А. Кримського і С. Єфремова, треба продовжувати. Цей словник дуже часто ставав нам у пригоді, ми взяли з нього

багато відповідників. Наприклад, *единорог – однорожець, безбородый – безбородько, голобородько* та багато інших» [2].

Отже, ми встановили, що за радянських часів, за умови «благотворного» впливу російської мови на українську, РУС, визнаний буржуазно-націоналістичним словником, офіційно не міг бути джерелом лексичного матеріалу для російсько-українських словників 1937 р., 1948 р. й 1969 р. Однак використання РУСа в академічному РУСі-2011–2014 свідчить про реабілітацію цього словника як джерела питомих українських відповідників до російських слів, про його актуальність та відповідність вимогам сучасної лексичної та лексикографічної нормативності. Зауважимо, що з'ясування проблеми використання РУСа як джерела лексичного матеріалу для російсько-українських словників пізніших років не може обмежитися лише аналізом передмови та списку лексикографічних джерел цих словників, оскільки з політичних міркувань укладачі словників могли не ввести РУС до списку джерел, проте використати лексичний матеріал, вміщений у ньому. З огляду на це, виникає необхідність проаналізувати українську частину реєстрів РУСа та інших російсько-українських словників, знакових у розвитку української перекладної лексикографії, щодо наявності спільних тенденцій у поданні питомих українських відповідників до російських слів, що є предметом наших наступних досліджень.

Список використаної літератури

1. Булаховський Л. А. Питання удосконалення «Російсько-українського словника» 1948 р. / Л. А. Булаховський // Лексикографічний бюлетень. – 1953. – Вип. III. – С.7–9.

2. Гнатюк І. С. Люди все одно будуть говорити самоволка, а не самохід, і беспредел, а не свавілля / І. С. Гнатюк // Режим доступу: http://redactor.in.ua/ru/language/6591.Irina_Gnatyuk_Lyudi_vse_odno_budut_govoriti_samovolka_a_ne_samohid_i_bespredel_a_ne_svavillya.

3. Корогородський Р. Документи з фонду обмеженого користування. «Запротоколюйте мою заяву...» / Р. Корогородський // Літературна Україна. – 11 січня 1990 року. – С. 5.

4. Масенко Л. Т. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко. – К.: Академія, 2004. – 164 с.

5. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія: Питання історії, теорії та практики / Л. С. Паламарчук. – К.: Наукова думка, 1978. – 203 с.

6. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / М. М. Пилинський. – К. : Наукова думка, 1976. – 288 с.

7. Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології // Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду / за ред. Л. Масенко. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 143–148.

8. Світличний І. Новий словник. Який він? / І. Світличний // Серце для куль і для рим. – К., 1990. – С. 430-484.

9. Шевельов Ю. В. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. В. Шевельов. – Львів; Нью-Йорк, 1996. – 160 с.

10. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови / Ю. Шерех. – Мюнхен : Молоде життя, 1951. – 404 с.

Поздрань Ю. В. «Русско-украинский словарь» под редакцией А. Е. Крымского и С. А. Ефремова как источник переводных словарей XX–XXI вв.: официальный статус и лексикографическая критика.

Аннотация

В статье определено формальный статус «Русско-украинского словаря» под редакцией А. Е. Крымского и С. А. Ефремова в лексикографическом процессе XX–XXI вв.; проанализировано проблему использования этого словаря в качестве источника лексического материала в русско-украинских словарях XX–XXI вв.; установлены последствия влияния советской власти на процесс составления переводных словарей.

***Ключевые слова**: переводной словарь, источники словаря, лексикографический источник.*

Pozdran Y. V. «Russian-Ukrainian dictionary» edited by A. U. Crimskiy and S. O. Yefremov as a source of translation dictionaries of the XX–XXI centuries: official status and lexicographical criticism.

Summary

Ukrainian lexicography of the early XX century played an important role in the process of national self-preservation as the compilers of dictionaries cared for showing the specific features of the Ukrainian literary language, its protection from foreign influences. That time among other dictionaries brightly appeared the «Russian-Ukrainian dictionary» edited by A. U. Crimskiy and S. O. Yefremov, that was extremely rich collection of specific Ukrainian vocabulary of the XIX–XX centuries.

However, despite the political situation of the 30-s in Ukraine and planting unscientific principles in lexicography aimed at maximum rapprochement of the Russian and Ukrainian languages, after the publication of the first three volumes, the dictionary has been regarded as unusable for their «bourgeois-nationalist tendency» towards the separation of the Ukrainian language from Russian, hence the relevance of comparative studies «Russian-Ukrainian dictionary» edited by A. U. Crimskiy and S. O. Yefremov with other Russian-Ukrainian dictionaries of XX – XXI centuries

In the article defines the formal status of «Russian-Ukrainian dictionary» edited by A. U. Crimskiy and S. O. Yefremov in the lexicographical process of the X –XXI centuries; it is established that during the Soviet time, this dictionary was not formally to be the source of lexical material for the Russian-Ukrainian dictionaries 1937, 1948 and in 1969, however, its use in academic Russian-Ukrainian dictionary 2011–2014 indicates a rehabilitation of this dictionary as a source of specific Ukrainian equivalents to the Russian words, its relevance and compliance with modern lexical and lexicographical normativity.

Key words: *translation dictionary, vocabulary sources, lexicographic source.*

УДК 811.161.2’362:811.124

Полюга С. М.,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри класичних,візантійських та середньовічних студій
Українського католицького університету
E-mail: polyuhasv@ucu.edu.ua

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА МІСІЯ ГРАМАТИКИ «АДЕЛЬФОТЕС» У ТВОРЕННІ ТЕОРІЇ ЧАСТИН МОВИ

У статті проаналізовано структуру, семантику та словотвір ранньої граматичної термінології як відображення духовних культурних цінностей власного етносу. Окреслено спроби та способи авторів «Граматики» сформувати вітчизняну наукову традицію дефініцій частин мови та їх категорій.

Ключові слова*: лінгвокультурологія, теорія частин мови, наукова традиція, дефініція терміна,терміносистема, рецепція греко-римської граматичної науки.*

Частини мови належать до єдиної лексико-граматичної системи, одиниці якої об’єднуються та розмежовуються згідно із властивими їм комплексами граматичних, а точніше – морфологічних категорій. Прийнято вважати, що основні поняття, випрацювані у традиційному мовознавстві на матеріалі індоєвропейських мов, сприймаються і в інших мовах. Однак назви частин мови у різних мовах набувають різних ознак, і, зрештою, опис кожної мови має власну національну традицію опису, котра, проте, не суперечить греко-римському зразку.

Комплексне дослідження структури термінів, закономірностей їх творення, вивчення системних відношень між одиницями термінологічної лексики перебуває у колі актуальних проблем сучасного мовознавства. Сьогодні у лінгвістиці існує багато гіпотез щодо визначення і функціонування термінів різних галузей науки. Дефініція терміна, на думку мовознавців XXI ст., повинна бути короткою і вичерпною. У тлумаченні терміна потрібно насамперед вказувати його функціональне призначення, а всі ознаки та властивості можна назвати та пояснити в тексті-тлумаченні [5, с. 629].